

MUNZUR BABA MİTOLOJİSİ VE TARİHSEL KAYNAKLARI ÜZERİNE BİR DENEME

Aziz ALTI*

Öz

Munzur Baba, Dersim Alevileri için kutsal bir şahsiyettir. Bu şahsa ait efsane yüzyıllardır nesilden nesile aktarılarak günümüze kadar gelmeyi başarmıştır. Ele alınan bu makalede Munzur Baba ve onun kerametiyle ortaya çıkan Munzur Nehri, çeşitli dönemlere ait yazılı kaynaklar ışığında aydınlatılmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda Munzur ile ilgili ilk yazılı kaynağın 16. yüzyılın ilk yarısına kadar dayandığı tespit edilmiştir. Bu kayıtlarda Munzur'un sadece bir efsanevi kişi olmadığı, ayrıca gözelerin bulunduğu yerde Munzur adında bir zaviyenin de varlığı ortaya çıkmıştır. Osmanlı dönemindeki kaynakların haricinde Cumhuriyet döneminde Munzur Baba ve Munzur Nehri ile ilgili yazılmış olan eserler de incelenerek Munzur Baba Mitolojisi değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dersim, Munzur Baba, Alevilik, Mitoloji, Belge.

* Arş. Gör. Dr., Munzur Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, azizalti@hotmail.com.

THE MUNZUR BABA MYTHOLOGY AND AN ESSAY ON HISTORICAL SOURCES

ABSTRACT

Munzur Baba (Munzur Father) is a sacred personality for Dersim Alevi's. The myth of this person has been passed down from the centuries by transferring from generation to generation. In this article Munzur Baba (Munzur Father) and Munzur River, which emerged with his miracles, tried to be illuminated in the light of written sources of various periods. In this direction, it was determined that the first written source about Munzur was based on the first half of 16th century. In these records Munzur is not only a mythical person but also a dervish lodged named Munzur where the water source is located. In addition to the sources in the Ottoman period, the works written about Munzur Baba and Munzur River during the Republican period were examined and tried to evaluate Munzur Baba Mythology.

Key Words: Dersim, Munzur Baba, Alevism, Mythology, Document.

Giriş

Tunceli sınırlarını kapsayan alan 1514 Çaldıran Savaşı akabinde Çemişgezek Sancağı adı altında 1515 senesinde yurtluk-ocaklık statüsü ile Osmanlı idari yapısına dâhil edilmiş ve sancağın idaresi gösterdikleri yararlılıklardan ötürü Çemişgezek Beylerine verilmişti.¹ Dolayısıyla Ovacık bölgesi de Çemişgezek Sancağının sınırları içerisinde yer almıştır. Ulaşıla bilinen kadarıyla Ovacık'ın idari taksimattaki pozisyonu hakkındaki ilk bilgi 16. yüzyıla aittir. Bu dönemde Ovacık, Çemişgezek kazasına bağlı bir nahiye konumundadır.² Ovacık'ın Çemişgezek'e bağlı nahiyelik statüsü, 18. yüzyılın ilk yarısında da aynı kalmıştır.³ 1848 yılında Hozat merkezli Dersim sancağının kurulmasının ardından Ovacık'da buraya bağlı bir kaza olarak idari statüde yerini almıştır.¹ Şemseddin Sami, 1889 yılında yayımladığı eserinde Ovacık hakkında bilgiler vermiştir. Sami, Ovacık'ın 75 köyü ile 14.000 kişiden oluşan ahalisinin olduğunu belirterek bunlardan 4000 kadarının Ermeni gerisinin ise Kürt olduğunu ifade etmiştir. 1889 yılında Ovacık kazasında 5 cami, 6 kilise, 2 İslam ve 2 Hıristiyan

¹ Cihangir Gündoğdu, Vural Genç, *Dersim'de Osmanlı Siyaseti İzâle-i Vahşet Tashîh-i İtikâd ve Tasfiye-i Ezhân 1880-1913*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2013, s. 23.

² Aşık Mehmed, *Menâzirü'l- Avâlim*, Hazırlayan: Mahmut Ak, C. II, TTK, Ankara 2007, s. 329.

³ *Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA) Defter No: 240 Sayfa No: 59.*

mektebi, 10 han ve 16 dükkân vardı.² 1900 yılında Ovacık'a gelen Antranik ise, Ovacık'ın 35-40 köyünün olduğunu ve buradaki insanların Kızılbaz olduklarını ifade etmiştir.³ Osmanlının son dönemlerine kadar kaza hüviyetini koruyan Ovacık, 1926'dan 1936'ya kadar Elazığ'a bağlı kalmış⁴, 1936'da ise merkez Kalan kasabası olmak üzere kurulan Tunceli iline bağlanmıştır.⁵ Ovacık ilçe merkezi 1938 yılında Yeşilyazı'dan alınarak bugünkü yeri olan Pulur (Mareşal Çakmak) Mahallesi'ne nakledilmiş ve aynı yıllarda belediye olarak tarihteki yerini almıştır.⁶

Munzur suyu, Ovacık kazasının merkezinde yer alan Zeranik (Yeşilyazı) köyünün bir buçuk kilometre kadar kuzeybatısından, Ziyaret denilen mevkiden çıkan yirmiye yakın kaynaktan oluşarak büyük bir su halinde doğuya doğru Karagöl, İlanlı, Mercan derelerini ve güneyde de Havaçur, Kalikuşağı, Şamuşağı derelerini aldıktan sonra önemli bir boğaz meydana getirerek güneye doğru akmaya başlar. Soldan Merho, sağdan Nanikuşağı derelerini aldıktan sonra Kalan deresi ile birleşinceye kadar güney doğu istikametinde akar. Akarsu güzergâhında birçok dereyi daha bünyesine alan Munzur suyu, Kığı mıntikasından gelen Peri suyuna dâhil olur.⁷ Fırat Nehrinin kollarından biri olan Munzur Suyu aynı zamanda Baba Munzur olarak da adlandırılmıştır.⁸

Munzur adının Hititler zamanında "Muzri- Togarma" şeklinde kullanıldığı iddia edilmektedir. Aynı şekilde Bizans döneminde de Munzur Dağı için "Muzur", "Mzur", "Munzur", "Mouzouron" gibi isimlerin kullanıldığı ileri sürülmektedir.⁹ Bu tür iddiaları dile getiren araştırmacılardan Ertuğrul Danık ise bu tarz söylemlerin kesin bir dayanağı olmadığı

¹ İbrahim Yılmazçelik, *XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Dersim Sancağı (İdarî, İktisadî ve Sosyal Hayat)*, Çağ Ofset Matbaacılık, Elazığ 1999, s. 37.

² "Ma'mûretü'l-azîz vilayetinin Dersim sancağında bir kaza olup, o cihet dağlarına nispeten arazisi düz ve menbit olmağla ora Kürdlerinin medar-ı maişetidir. Merkezi yine Ovacık namıyla küçük bir kasaba olup, Erzincan'ın 90 kilo metre cenub-i garbiyesinde vakidir. Kaza 75 karyeden mürekkep olup, ahalisi 14.000 kişi raddelerindedir ki bunlarında yalnız 4000 kadarı Ermeni ve küsürü Müslim olup, ekserisi Kürd'dür. Derun-u kazada 5 cami, 6 kilise, 2 İslam ve 2 Hristiyan mektebi, 10 han ve 16 dükkân vardır. Bu kazada bir büyük orman vardır ki Mazgird'e kadar mümted olup, bundan pek çok odun kat olunur." Şemseddin Sami, *Kâmûsu'l-Alâm*, C. 2, Mihran Matbaası, İstanbul 1306, s. 1108.

³ Antranik, *Dersim Seyahatname*, Çev. Payline Tomasyan, Aras Yayıncılık, İstanbul 2012, s. 111.

⁴ Yusuf Cengiz, *Her Yönüyle Tunceli*, Tunceli 1985, s. 129.

⁵ Savaş Sertel, "1960-1965 Yıllarında Tunceli'de Nüfus Hareketleri", *I. Uluslararası Tunceli Dersim Sempozyumu Bildiri Kitabı*, Tunceli 2011, s. 431; Yusuf Cengiz, *Her Yönüyle Tunceli*, s. 129.

⁶ *Tunceli İl Yıllığı*, Tunceli 2012, s. 165.

⁷ 1933 ya da 1934 senesinde Jandarma Umum Kumandanlığınca yayımlanan Dersim adlı kitabın Dersim'in yolları ve suları adlı başlığında nehir hakkında genel bilgiler verilmiştir. Bkz. *Dersim Raporu*, Haz. İzeddin Çalışlar, İletişim Yayınları, İstanbul 2010, s. 32-33.

⁸ J. G. Taylor, *The Journal of the Royal Geographical Society of London*, Vol. 38, 1868, s. 327.

⁹ Bilal Aksoy, *Tarihsel Değişim Sürecinde Tunceli*, C. 1, Yorum Yayıncılık, Ankara 1985, s. 24.

için bunlara temkinli yaklaşılması gerekliliğini vurgulamıştır.¹ Kanaatimizce de kesin deliller olmadan sadece benzerliklerden dolayı bir kanıya varılması doğru değildir.

Doğuş Efsanesi

Yüzyıllardır nesilden nesile aktarılan Munzur Baba efsanesi şu şekilde anlatıla gelmiştir: Genç bir çoban olan Munzur (Mızur) bir ağanın yanında iş görmektedir. Ağa günün birinde hacca gider ve Munzur ile ağanın karısı olan kadın konağın rutin işlerine devam ederler. Günün birinde Munzur eve gelerek hanımına, ağasının canının helva istediğini ve helva yaparsa ağasına götürebileceğini söyler. Bu duruma inanmayan kadın, genç bir çoban olan Munzur'un canının helva istediğini düşünerek ona acır ve biraz helva pişirip Munzur'a verir. Helvayı alıp, ortadan kaybolan Munzur, bir süre sonra geri gelerek helvayı ağasına verdiğini söyler. Buna inanmayan ve Munzur'u utandırmak istemeyen evin hanımı sesini çıkarmaz ve konu böylece kapanır. Fakat ta ki ağa hacdan geri dönene kadar.

Ağa, vakit tamam olduğunda eve dönüş yolunu tutar. Ağanın hacdan döndüğünü haber alan hanımı ve köylüler onu karşılarlar. Bu arada ağasının döndüğünü duyan Munzur'da elindeki hayvanlarını sağdığı süt bakraçlarıyla karşılayanlara katılır. Ağa, hacdan geldiği için karşılamaya gelenler onun elini öpmeye çalışırlar. İnsanlar arasında Munzur'u gören Ağa, "*Hacı ben değilim, Munzur'dur. Esas hacı o'dur. Bu yüzden benim elimi değil onun elini öpün*" der. Ağa'nın bu sözleri karşısında şaşırın insanlara, ağa kısaca olan biteni anlatır. Tüm bunlar karşısında bütün insanlar Munzur'a doğru hamle yaparlar. Bunu gören Munzur, hem utanıp hem de biraz afallayarak geriye doğru kaçmaya başlar. Bu kaçış, günümüzde Munzur Nehri'nin doğduğu yere kadar devam eder. Buradan dağa doğru kaçamaya çalışan Munzur, kaçış esnasında elindeki sütün dökülmesiyle dökülen yerlerde kırk adet olduğu söylenen gözeden su fişkirir ve o günden bugüne dek orası kutsal bir mekân olarak yerini alır.²

¹ Ertuğrul Danık, *Işuwa'dan Tunceli'ye Tarih ve Kültür*, Tunceli Dayanışma ve Kültür Vakfı, Ankara 2010, s. 69-70.

² Dilşa Deniz, *Yol/ Rê Dersim İnanç Sembolizmi Antropolojik Bir Yaklaşım*, İletişim Yayınları, İstanbul 2014, 266-267. 1911 senesinde Dersim'e seyahat düzenleyen İngiliz Yüzbaşı L.M. Seel'in anlatımına göre Munzur Baba efsanesinin 4 farklı anlatımının olduğunu ifade etmiştir. Bkz. Suat Akgül, *Amerikan ve İngiliz Raporları Işığında Dersim*, Yaba Yayınları, İstanbul 2001, s. 104-107; Ali Kaya anlatısında Ağa'nın hacca gittiğini fakat haccın Kerbela olduğunu ifade etmiştir. Bkz. Ali Kaya, *Tunceli (Dersim) Kültürü*, Can Yayınları, İstanbul 2004, s. 199; Cafer Solgun ise Munzur'un çobanlığını yaptığı ağanın hacca değil de savaşa gittiğini, cenk esnasında ağanın canının helva istediğini belirtmiştir. Bkz. Cafer Solgun, *Dersim Dersim Yüzleşmezsek Hiçbir Şey Geçmiş Olmuyor*, Timaş Yayınları, İstanbul 2011, s. 108.

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Munzur Baba Efsanesi Hakkında Bahseden Kaynaklar

Munzur Baba efsanesi kolektif bellek aracılığıyla nesilden nesile aktararak günümüze kadar gelmiştir. Munzur Baba her ne kadar Dersim¹ özelinde kutsal bir kimliğe sahip olarak görünmüş olsa da Anadolu coğrafyasında özellikle Kürt Alevileri arasında da tanınan ve saygı duyulan bir simadır. Şimdiye kadar Munzur Baba hakkında yapılan çalışmalar genel itibariyle Antropoloji² ve Sosyoloji³ alanlarında yapılmıştır. Munzur nehri başlığı altında yapılan çalışmalar ise coğrafya ve fen bilimleri disiplinlerinde işlenmiştir. Elbette ki Dersim ve Tunceli başlıklarını içeren eserlerde de Munzur nehrine değinilmiştir. Fakat son kategorideki alanlarda Munzur nehri sadece bir akarsu olarak ele alındığından Munzur Baba'nın mitolojik kimliğine değinilmemiştir.

Osmanlı Devleti döneminde Munzur Baba ile ilgili ilk belirti sayılabilecek vesika 1541 yılına ait mufassal tahrir defterinde geçen Munzur Zaviyesi Vakfı'dır. "Karye-i zaviye-i Munzur" başlığı altında kaydedilen bu zaviye, Şahverdi veled-i Şeyh Hüseyin'in tasarrufundadır. Zaviyede ikamet eden Şahverdi, Munzur sınırında bir çiftlikte ziraatla uğraşp, elde ettiği geliri gelen geçen misafire harcayarak buraya hizmet etmiştir. Şahverdi bu hizmeti karşılığında ise baş akçasından muaf tutulmuştur.⁴ 18. yüzyıla ait bir vakıf kaydı, 16. yüzyılda varlığı bilinen Munzur Zaviyesi'nin kesinlikle Munzur Baba ile alakalı olduğunun göstergesidir. 1719 yılına ait olan bu vesikada Munzur Zaviyesi'nin Çemişgezek kazasının Ovacık nahiyesine bağlı Ziyaret adlı köyde yer aldığı belirtilmiştir. 1719 senesinde günlük 1 akçe almak şartıyla Seyid Kasım adlı şahıs, zaviyedarlığı yürütüyordu. Ecdadından bu görevi devralan Seyid Kasım, dışarıdan ilgisiz kişilerin görevine müdahalede bulunmasını engellemek için elindeki beratının yenilerek ilgili makamca verilmesini talep etmiştir.⁵

¹ İbrahim Yılmazçelik, Dersim'i tarihi dönemler içerisinde iki mntıkaya ayırarak kategorize etmiştir. 1. Batı Dersim: Hozat, Çemişgezek, Pertek, Ovacık ve Kemah kazalarını içeren saha, 2. Doğu Dersim: Mazgirt, Kığı, Çarsacak (Peri), Nazimiye ve Pülümür kazalarını kapsayan coğrafya olarak tanımlamıştır. İbrahim Yılmazçelik, *Osmanlı Devleti Döneminde Dersim Sancağı İdari, İktisadi ve Sosyal Hayat*, Kripto Yayınları, Ankara 2011, s. 13.

² Meltem Karakaş, "Dersim Aleviliğine Kaynaklık Eden Kültler Kutsal Mekânın Önemi Ve Munzur Baba", *Geçmişten Günümüze Alevilik I. Uluslararası Sempozyumu*, C.2, Bingöl 2013, s. 332-348.

³ Bkz. Yavuz Çobanoğlu, "Munzur İmgesi Üzerinden Kendisini Kuran Şehir: Tunceli (Dersim)", *1. Uluslararası Tunceli (Dersim) Sempozyumu*, 2011, s. 173- 183.

⁴ Mehmet Ali Ünal, *XVI. Yüzyılda Çemişgezek Sancağı*, TTK, Ankara 1999, s. 166.

⁵ "Zaviyedarlık müteveffa Munzur der nahiyeye-i Ovacık der karye-i Ziyaret tabi kaza-i Çemişgezek. Zaviye-i mezkurun yevmi bir akçe vazife ile zaviyedarı olan Seyid Kasım arzuhal sunub zaviyedarlık-ı mezbur hala nişan-ı hümayun beratıyla üzerinde olub ancak ecdadı zaviyedarlık-ı mezbureye kadimden maliye beratıyla mutasarrıf olagelmişler iken kendüye sadaka ve ihsan buyrulduk da ecdadının kayıdları atik bulunduğundan sehven divan-ı hümayun tarafından berat olunub mahalline tasarrufundan? hali olmamağla yedinde olan divan-ı hümayun beratı mahalline kayd ve maliyeden yedine müceddeden berat-ı alişan buyrulmak babında inayet rica itmeğın

Görüldüğü üzere Şeyh Kasım'ın merkeze sunduğu arzuhal sayesinde Munzur Zaviyesi'nin tarihi, 16. yüzyılın ilk yarısına kadar geriye götürülebilir. İki farklı kaydında Çemişgezek'te yer alması ve özellikle ikinci kayıttan ilkinin destekler ve tamamlayıcı nitelikte olması Munzur Baba'nın aydınlatılması hususunda önemli verilerdir. Zaviyenin hangi tarihte ortadan kalktığı hususunda net bir tarih yoktur. Fakat 1894-1895 yılına ait salnamede Dersim merkez ve kazalarında yer alan tekke ve zaviyelere bakıldığında Munzur Zaviyesi'nin varlığı gözükmemektedir. Bu durum Munzur Zaviyesi'nin 19. yüzyılın sonlarından itibaren varlığının sona erdiğini göstermektedir.¹

Munzur Baba hakkında bilgi veren ikinci kaynağımız ise 16. yüzyılın sonunda Aşık Mehmed'in kaleme aldığı Menâzirü'l Avâlim adlı eserdir.² Aşık Mehmed'in Munzur Baba Kaynağı (Suyu) başlığı altında bahsi geçen bilgileri Mardinli İmam-zâde Semîn Hüseyin Efendi'den dinleyerek kaleme almıştır. Semîn Hüseyin Efendi ise bu bilgileri o bölgede kadılık yaptığı dönemde gördüğünü ve öğrendiğini ifade etmiştir. Aşık Mehmed'e göre Munzur Baba suyu Kürt vilayetlerinden Çemişgezek'in Ovacık nahiyesinde Munzur Baba'nın yanındadır. İnanışa göre her yıl Ağustos döneminde bu nehirden 40 gün süt ve ayran akardı. Gözelerin üzerine büyük bir ağaç düşüp, bu ağaç uzun bir müddet suda durduğu için siyahımsı bir renge dönüşmüştü. Ayrıca bu ağaç, abanos ağacı misali kaya gibi sertleşmişti. Bu ağacı kim keserse onun başına muhakkak ki kötü bir iş gelirdi. Aşık Mehmed ayrıca Munzur Baba nehrinin içerisinde nefis lezzete sahip kızıl renkli alabalıkların varlıklarından da bahsetmiştir. Fakat alabalıkları avlama işi bu suyun kaynağında yapılmayıp, suyun çıktığı gözelerin aşağısındaki bir mevki de yapılmaktaydı. Eğer ki avcılar suyun çıktığı kaynaktan avlanmaya kalkıştırlarsa başlarına mutlaka kötü bir iş gelirdi. Aşık Mehmed'in Munzur Baba nehriyle anlattıkları bunlardan ibarettir. Yaklaşık 420 yıl önce yukarıdaki bilgileri aktaran Aşık Mehmed, Munzur Baba nehrinin kutsiyetini ileri süren düşünceleri ortaya koymaya çalışmıştır.³

nişan-ı hümayun kuyudatına müracaat olunduk da zaviyedarlık-ı mezbur yevmi bir akçe vazife ile mezkur Seyyid Şeyh Kasım'ın abaanced üzerinde iken aherden battal-ı hilaf-ı inha ber tarik ile üzerinde olub gadr itmeğle sahib-i evvel olan merkum Kasım'a ibka olunub bin yüz otuz bir senesi zilhiccesinin sekizinci gününde nişan-ı hümayun virildiği mestur ve mukayed bulunmağın kadimden maliyeden olmağla mucebince Anadolu'dan berat olunmak fi 3 Receb sene 1136" VGMA Defter No: 240 Sayfa No: 59.

¹ Süleyman Yapıcı, *Osmanlı Vilayet Salnamelerinde Dersim Sancağı (1869-1908)*, Tunceli Üniversitesi Yayınları, Tunceli 2013, s. 161.

² Aşık Mehmed, *Menâzirü'l- Avâlim*, s. 329.

³ "Ayn-ı Münzür Baba: Bu ayn vilâyet-i ekrâd'dan Çemişgezek'de Ovacık nâhiyesinde Münzür Baba –aleyhi'r-rahme- kurbındadır. Her sene Ağustos faslında kırk gün bu ayndan şîr ve kırk gün dahi düğ cereyân ider ve bu aynın üstüne bir şecer-i kebîr düşüp müddet-i tavile-i gayr-i malûim abda durmağla âbnûs- misal saht ü sald olmuştur. Bu şeceri bir kimse kat itse ana mazarrat isabet ider ve bu aynun içinde kızıl ala balık mütevelliddür ki

17. yüzyılda Munzur Baba hakkında bilgi veren en önemli kaynak ise Evliya Çelebi'nin Seyahatname'sidir. Evliya Çelebi, Munzur Baba Nehrini şöyle tasvir etmiştir: Ovacık nahiyesinde Munzur Baba adlı bir evliyanın dağından doğan küçük bir akarsu olup, Murat Nehrine karışmaktadır. Bu nehir her sene Ağustos mevsiminde kırk gün acı ve kırk gün tatlı akar. Bu nehrin leziz alabalığı olur. Avcılar, ziyaretten aşağıda balık tutarlar. Eğer ziyaret yanında avlansalar tuttıkları balıklar pişmez. Bu kaynağın kuzeyinde bir dağ vardır. Burada Munzur Baba'nın diktiği bir ağaç vardır ki bu ağaç gayet siyahtır. Bu ağaçtan kim keser ise zarar görürdü.¹

Evliya Çelebi'nin anlattıkları bilgiler, Aşık Mehmed'in anlattıklarıyla neredeyse birebir örtüşmektedir. Ağustos ayında suyun farklı akışı, gözelerin yanındaki ağacın kutsiyeti ve kaynağın yakınında balık avlama eyleminin avcılarının akıbeti açısından sakıncalı oluşu ortak noktaların başında gelmektedir. Bilgilerin bu kadar birbirleriyle kesişmesi Evliya Çelebi'nin aktardıklarını Aşık Mehmed'den almış olma ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

1916 yılında Elaziz Valisi Galip tarafından Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen telgrafta Seydanlı koluna mensup Koç Uşağı, Şam Uşağı gibi dört büyük aşiret reisleri ve nüfuzlu kişilerin Munzur Baba ziyaretgâhında toplanarak irşat faaliyetlerini yürüttüğü hakkında bilgi verilmektedir. Bu rapordan bölgede yaşayan aşiretler açısından Munzur Baba'nın kutsal bir mekân olarak kabul edildiği anlaşılmaktadır. Her ne kadar telgraf, aşiretleri yakından takip etmek için gönderilmiş olsa da Munzur Baba'nın itikâdî boyuttaki şahsiyetini ortaya koyması açısından mühimdir. Telgrafın sonunda ise Munzur Baba ziyaretgâhında toplanan kişilerin buradaki sudan içerek ayrıldıklarını ifade etmiştir.¹ Kişilerin bu mekândan su içtiklerinin özellikle belirtilmesi, Munzur Baba Suyuna bir kutsiyet verildiğini gözler önüne sermektedir.

Munzur Baba hakkında Cumhuriyet döneminde devlet görevlileri tarafından kaleme alınan raporlar da mevcuttur. Fakat hazırlanan bu raporda Munzur Baba için olumlu bir anlam yüklenilmemiştir. Munzur Baba hakkındaki bilgiler, 1943 senesinde Kalan Kaymakamı Cavit

semîn ve tamî nefisdür. Lakin bu aynun kurbında sayd olunmayub esfelinde bir mevzı-ı muayyen vardır. Ol mevzı'ı geçmedin sayd itseler sayyâdı mütezarrır olur ve bu semek ol mevzı'un tahtında sayd olunur ki bu aynun evsâf-ı eşrâf-ı kudât-ı Anadolu'dan Mardinî İmâm-zâde Semîn Hüseyin Efendi'den mesmu ve menküldür ki "ol vilâyetlerde kadi iken gördüm" deyü nakl itdi. El- uhdetü aleyh." Aşık Mehmed, Menâzirü'l- Avâlim, s. 329.

¹"Der-beyân-ı nehr-i Munzur Baba; Ovacık nâhiyesinde Munzur Baba[-yı] azîzin dağından tulû eder bir ayn-ı sağıre nehr-i Murâd'a karışır. Bu nehir her sene ağustosda kırk gün acı ve kırk gün tatlı akar. Bu nehrin leziz alabalığı olur. Sayyâdlar ziyâretiden aşağıda balığın sayd ederler. Eğer ziyâret yanında sayd etseler mâhileri pişmez ve bu aynın şimalinde bir dağ vardır. Anda Munzur Baba dikmiş bir şecer vardır gayet siyâhidir. Ol şecerden kim ki kat etse zarar çeker." Evliya Çelebi b. Derviş Mehmed Zillî, *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi III. Kitap Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 305 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu- Dizini*, Hazırlayanlar: Seyid Ali Kahraman- Yücel Dağlı, YKY, İstanbul 1999, s. 137.

Okyayuz tarafından hazırlanan raporun “Batıl İtikatlar” başlığı altında ele alınmıştır. Kaymakam batıl itikatlar hususunda Dersim halkının batıl inanışlarının olduğunu, halkın bu batıl ve gülünç inanışlardan kurtuluşunun ancak zorlu bir mücadele ile olabileceğini belirtmiştir. Ayrıca Munzur Suyu’nun Dersim halkı için akdes bir değerde olduğunu ifade eden Kaymakam, Munzur’a kutsiyetini veren kişiyi Munzur Suyu’nun başında gömülü olan “Munzur Baba” olarak tarif etmiştir. Munzur Baba hakkında bunları ifade eden Kaymakam, bölgede bu batıl inanca benzer nitelikte Düzgün Dağı ve Hamik Dağının varlığından da bahsetmiştir.²

1944 yılında Ovacık Kaymakamı Kamil Efes tarafından tutulan raporda da Munzur Baba ile ilgili bilgiler hurafe, batıl itikatlar ve telkinler başlığı altında işlenmiştir. 1944 yılındaki raporun bir öncekinden farkı Munzur Baba’nın karizmatik kişiliğinin insanlar üzerinde aşırı derecede etkili olduğunun vurgulanmış olmasıdır. Raporda yöre halkının Munzur gözelerinden çıkan ağaç kökünü (Munzur kökü) evlerinde daima bulundurdukları belirtilmiştir. Eğer bir kimse işlemediği bir suçu karşıdaki kişiye ispat etmek isterse bir bardak suyun içine Munzur kökünü koyarak Munzur suyunu oluşturup bunu içerdi. Kişi bu suyu içtiği takdirde karşı tarafa masum olduğunu kesinkes ispat etmiş olurdu. Şayet suçlu olduğu düşünülen kişi bu suyu içerse çarpılacağından ve öleceğinden korktuğu için işlediği suçu itiraf ediyordu. Bu raporda dikkat çeken diğer bir nokta ise Munzur Baba’nın Değneği hakkında bilgi verilmesidir. Bu değnek yemin içme seremonisinin ana öğesidir. Bir suçu işlediği düşünülen zanlının önüne bir değnek atılarak “Sen bu işi yaptınsa ve doğruyu söylemezsen Munzur Baba’nın bu değneği seni çarpsın” derlermiş, o adam da bundan korkarak suçunu itiraf edermiş.³

Sonuç

Tarihsel veriler ışığında Munzur Baba’nın varlığını 16. yüzyıldan itibaren temellendirebiliyoruz. Her ne kadar bu yüzyılda Munzur Zaviyesi tahrir defterlerinde yer almış olsa da, bu kişinin Munzur Baba ile aynı kişi olup olmadığı hususunu 18. yüzyıla ait bir berat kaydı ortaya çıkarmaktadır. Bu berat kaydı sayesinde tahrir defterinde yer alan Munzur Zaviyesi’nin Munzur Baba’nın şahsında kurulduğunun açık bir göstergesi olmuştur. Bu yüzden Munzur Baba ve nehri hakkında ilk bilgi veren kaynakların başında 1541 yılında

¹ BOA DH.ŞFR Dosya No: 644 Gömlek No: 60.

² *Dersim Harekâtı ve Cumhuriyet Bürokrasisi (1936- 1950)*, Derleyenler: Tuba Akekmekçi- Muazzez Pervan, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2011, s. 256.

³ *Dersim Harekâtı ve Cumhuriyet Bürokrasisi (1936- 1950)*, s. 402- 403.

bölgeye yönelik yapılmış olan tahrir defteri gelmektedir. Fakat bu durumdan Munzur Zaviyesi 1541 yılında kuruldu anlamı çıkarılmamalıdır. 1541 yılındaki kaynaklar doğrultusunda tespit edilen Munzur Zaviyesi'nin geçmişi elbette daha eskiye dayanmaktadır. Ama kaynak olarak ilk bulgular 1541 senesine aittir. 16. yüzyılda Munzur Baba hakkında bilgi veren ikinci kaynak ise Aşık Mehmed'in Menâzirü'l Avâlim adlı eseri olmuştur. Aşık Mehmed'in aktardığı bilgilere paralel bir açıklama yapan Evliya Çelebi'de 17. yüzyıl için önemli bir başvuru kaynağı niteliğindedir. 20. yüzyılın başlarında da bu konuyla ilgili önemli bir kaynak yer almaktadır. L. Molyneux Seel, 1911 yılında Dersim'e seyahat gerçekleştirerek araştırmalar yapmış ve A Journey in Dersim adlı bir eser meydana getirmiştir. Yukarıda zikredilen Osmanlı dönemi kaynakları haricinde Cumhuriyet döneminde, dönemin yerel mülki amirleri tarafından tutulan raporlar neticesinde Munzur Baba hakkında bilgi verilmeye çalışılmıştır. Kaynaklar Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi olarak kategorize edildiğinde önemli bir nokta göze çarpmaktadır. Genel itibarıyla Osmanlı dönemi kaynakları Munzur Baba için aziz bir zat, rahmetle anılacak bir şahsiyet olarak zikrederken Cumhuriyet döneminin kişisel raporlarında Munzur Baba, batıl bir efsane olarak aktarılmıştır. Dönemsel olarak kaynaklar farklı aktarımda bulunsa da Munzur Baba'nın en az 477 yıllık bir geçmişe sahiptir. Yöre halkınca o tarihten günümüze kadar hala saygı duyulan bir şahsiyet olmuştur.

Ekler

Munzur

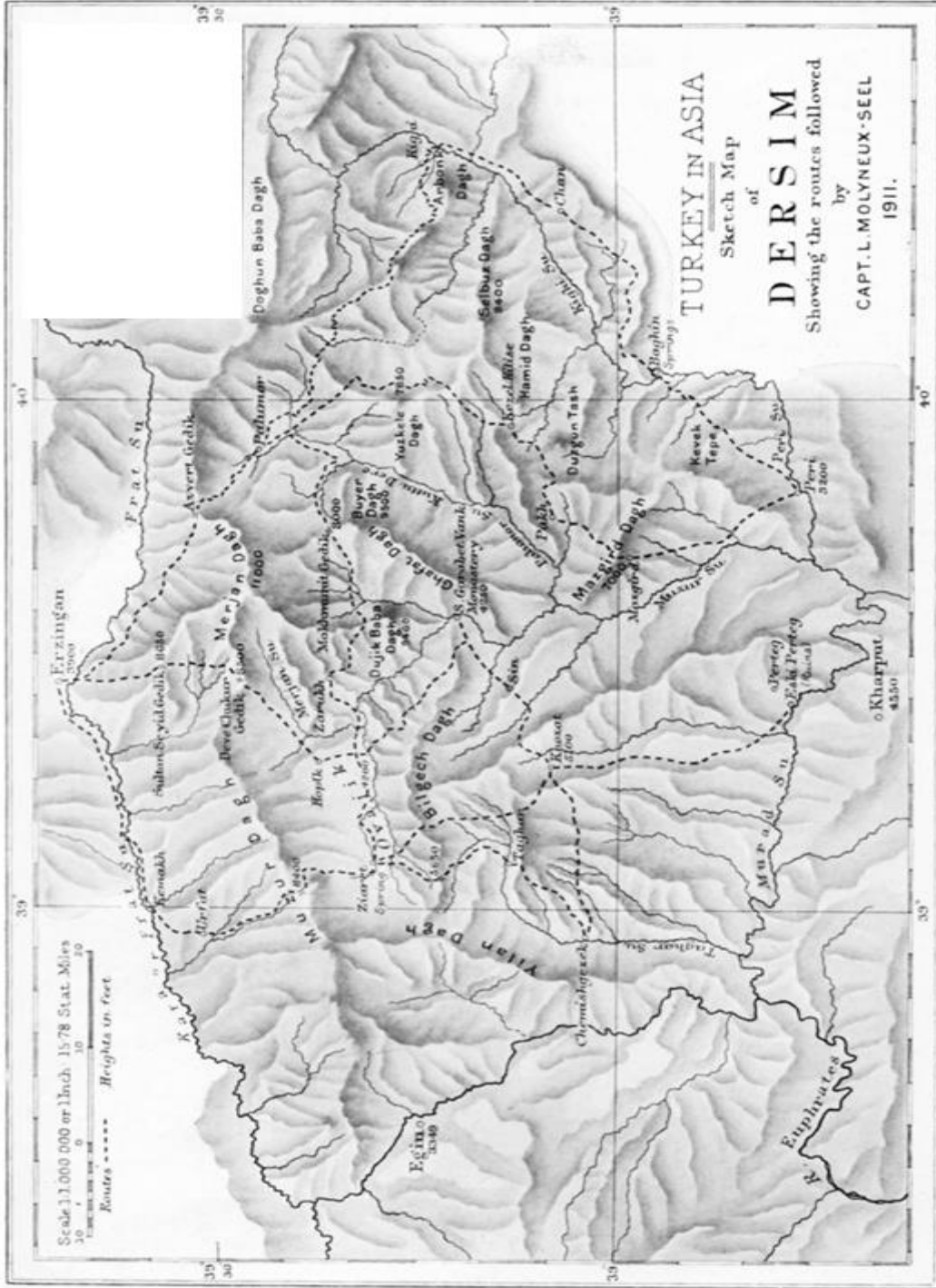
Gözeleri¹

1

<https://yandex.com.tr/gorsel/search?text=munzur%20g%C3%B6zeleri%20fotolar%C4%B1&n>

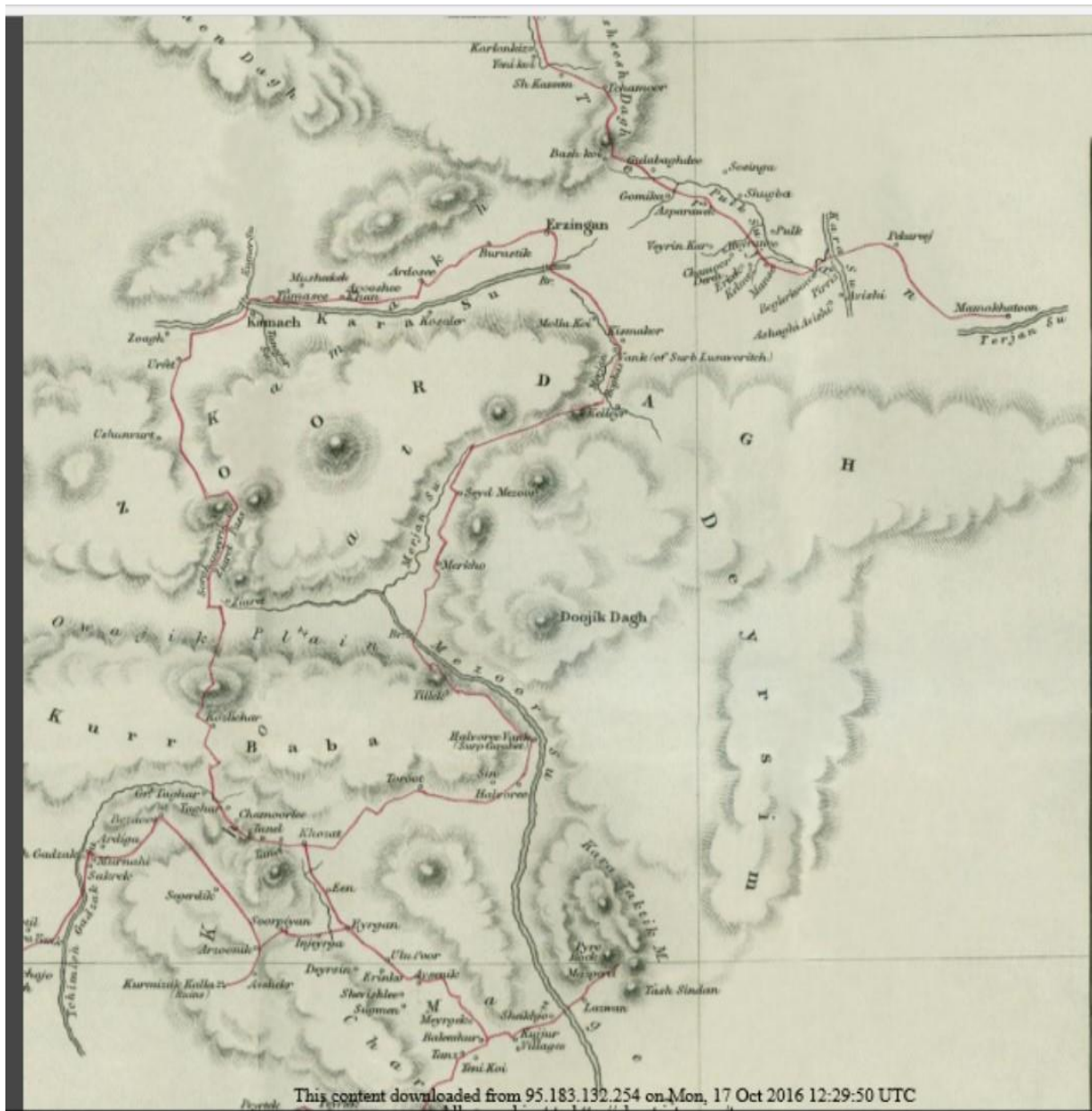
20. Yüzyılın Başlarında Dersim Haritası¹

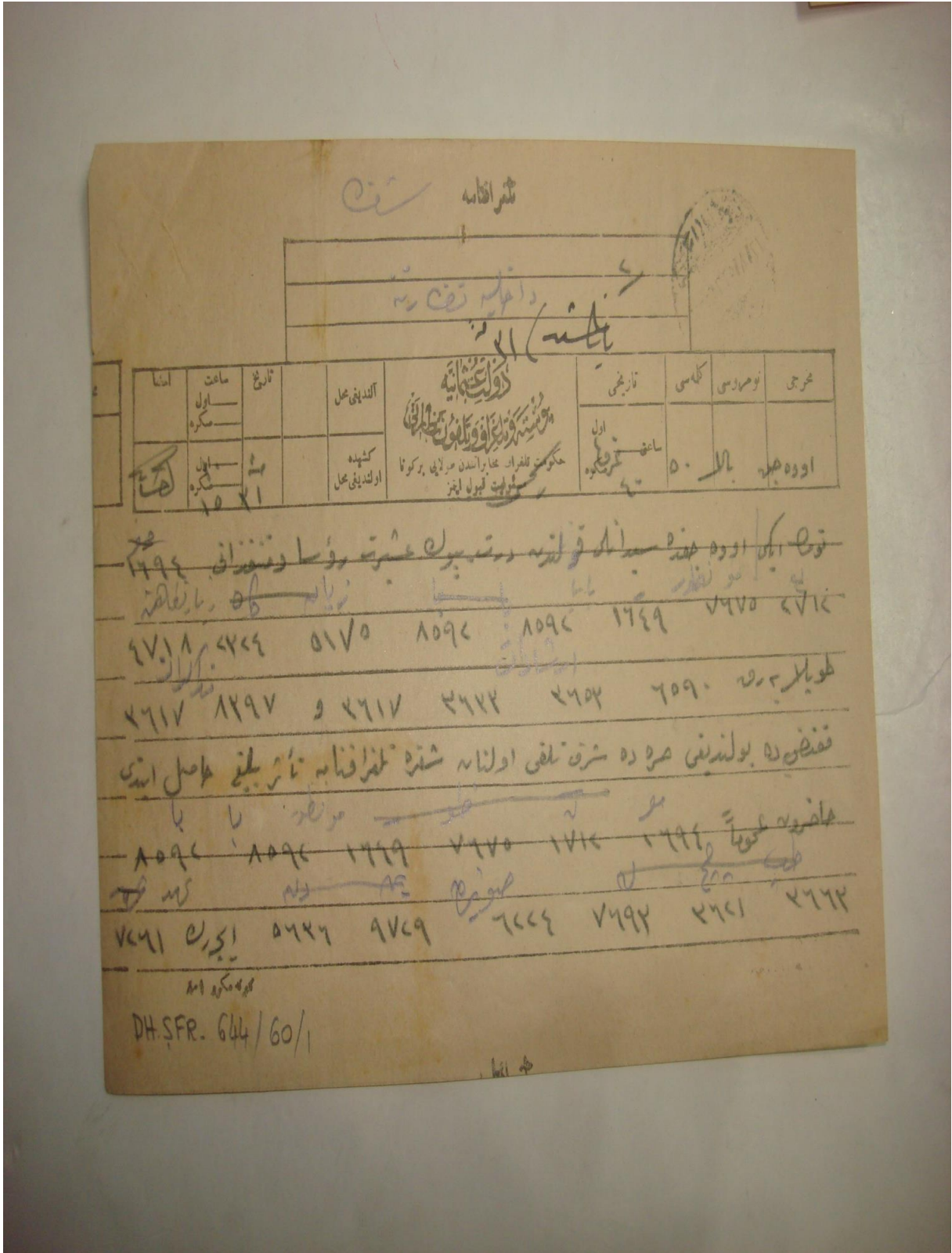
[oreask=1&img_url=http%3A%2F%2Fwww.yeniufukdergisi.com%2Fwp-content%2Fuploads%2Ffreshizer%2F8e0e356b8a775ec57ecc6e40b7dba523_2313529-munzur-gozeleri-1156-577-c.jpg](http://www.yeniufukdergisi.com/wp-content/uploads/freshizer/8e0e356b8a775ec57ecc6e40b7dba523_2313529-munzur-gozeleri-1156-577-c.jpg)&pos=0&rpt=simage&lr=103876. Erişim tarihi 26.02.2018)

¹ L. Molyneux-Seel, "A Journey In Dersim" *The Geographical Journal*, Vol. 44, No. 1 (Jul., 1914), s. 51.

Munzur Nehri GÖSTEREN DERSİM HARİTASI (19. YÜZYIL)¹

¹ J. G. Taylor, The Journal of the Royal Geographical Society of London , Vol. 38, 1868, 282.

¹ Şifreler tam olarak çözülmediği için cümlelerde yer yer kesintiler meydana gelmiştir.

تراکامه

عربی	نومردی	کلمی	تاریخی	اول	ساعت	تاریخ	ساعت	اول	ساعت

۸۷۱۹ ۴۴۶۸ ۵۶۱۰ ۶۸۵۵
 ۸۷۱۹ ۷۷۹۰ ۶۵۹۹ ۴۲۷۵
 ۸۷۱۹ ۶۷۹۸ ۶۷۹۸ ۶۷۹۸
 ۸۷۱۹ ۵۶۴۹ ۸۷۱۹
 ۸۷۱۹ ۶۶۱۱ ۵۶۹۱ ۴۵۹۱
 ۸۷۱۹ ۶۶۱۱ ۵۶۹۱ ۴۵۹۱

DH.SFR. 644/60/2

Telgrafnâme Şifre

Dahiliye Nezaretine

... .. Ovacık'da Seydanlı kolundan dört büyük aşiret rüesa ve müteneffizanı maa Munzur Baba ziyaretgahına toplayarak irşadat ve müzakerat-ı mukteziyede bulunduğu sırada şark telakki olunan şifre telgrafname tesir-i belîğ itdi hazırûn umumen Munzur Baba suyundan girip içerek kısm itdiler fimabad hiç kimsenin emvalini gasba meydan virilmeyüb muhafaza-i asayişe hizmet ideceklerdir şimdiye kadar gasb edilmiş olanlarında emri iştiradan hükümete kusur itmeyeceklerdir evvelce ittihaz kılınan teşebbusat neticesi olarak yarın Seydanlı kolundan ... toplanacak Koç uşağı Şam uşağı aşiretlerinin öbür günde Şeyh Hasanlı kolundan Hozat'a toplanacak sekiz büyük aşireti yemin suretle olmak azminde bulunulduğu arzuhal ...
... Ovacık'dan Elaziz Valisi Galib.

Kaynakça

BOA DH.ŞFR. Dosya No: 644 Gömlek No: 60.

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA) Defter No: 240 Sayfa No: 59.

Akgül, Suat, *Amerikan ve İngiliz Raporları Işığında Dersim*, Yaba Yayınları, İstanbul 2001.

Aksoy, Bilal, *Tarihsel Değişim Sürecinde Tunceli*, C. 1, Yorum Yayıncılık, Ankara 1985.

Antranik, *Dersim Seyahatname*, Çev. Payline Tomasyan, Aras Yayıncılık, İstanbul 2012.

Âşık Mehmed, *Menâzirü'l- Avâlim*, Hazırlayan: Mahmut Ak, C. II, TTK, Ankara 2007.

Cengiz, Yusuf, *Her Yönüyle Tunceli*, Tunceli 1985.

Çobanoğlu, Yavuz, "Munzur İmgesi Üzerinden Kendisini Kuran Şehir: Tunceli (Dersim)", *I. Uluslararası Tunceli (Dersim) Sempozyumu*, 2011, s. 173- 183.

Danık, Ertuğrul, *Işuwa'dan Tunceli'ye Tarih ve Kültür*, Tunceli Dayanışma ve Kültür Vakfı, Ankara 2010.

Deniz, Dilşa, *Yol/ Rê Dersim İnanç Sembolizmi Antropolojik Bir Yaklaşım*, İletişim Yayınları, İstanbul 2014.

Dersim Harekâtı ve Cumhuriyet Bürokrasisi (1936- 1950), Derleyenler: Tuba Akekmekçi-Muazzez Pervan, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2011.

Dersim Raporu, Haz. İzzeddin Çalışlar, İletişim Yayınları, İstanbul 2010.

Evliya Çelebi b. Derviş Mehmed Zillî, *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi III. Kitap Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 305 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu- Dizini*, Hazırlayanlar: Seyid Ali Kahraman- Yücal Dağlı, YKY, İstanbul 1999.

Gündoğdu, Cihangir, Vural Genç, *Dersim 'de Osmanlı Siyaseti İzâle-i Vahşet Tashîh-i İtikâd ve Tasfiye-i Ezhân 1880-1913*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2013.

Karakaş, Meltem, “Dersim Aleviliğine Kaynaklık Eden Kültler Kutsal Mekânın Önemi Ve Munzur Baba”, *Geçmişten Günümüze Alevilik I. Uluslararası Sempozyumu*, C.2, Bingöl 2013, s. 332-348.

Kaya, Ali, *Tunceli (Dersim) Kültürü*, Can Yayınları, İstanbul 2004.

Molyneux-Seel, L., “A Journey İn Dersim”, *The Geographical Journal*, Vol. 44, No. 1 (Jul. 1914), s. 49-68.

Sertel, Savaş, “1960-1965 Yıllarında Tunceli’de Nüfus Hareketleri”, *I. Uluslararası Tunceli Dersim Sempozyumu Bildiri Kitabı*, Tunceli 2011, s.431-438.

Solgun, Cafer, *Dersim Dersim Yüzleşmezsek Hiçbir Şey Geçmiş Olmuyor*, Timaş Yayınları, İstanbul 2011.

Şemseddin Sami, *Kâmûsu 'l-Alâm*, C. 2, Mihran Matbaası, İstanbul 1306.

Taylor, J. G., *The Journal of the Royal Geographical Society of London* , Vol. 38, 1868.

Tunceli İl Yıllığı, Tunceli 2012.

Ünal, Mehmet Ali, *XVI. Yüzyılda Çemişgezek Sancağı*, TTK, Ankara 1999.

Yapıcı, Süleyman, *Osmanlı Vilayet Salnamelerinde Dersim Sancağı (1869-1908)*, Tunceli Üniversitesi Yayınları, Tunceli 2013.

Yılmazçelik, İbrahim, *Osmanlı Devleti Döneminde Dersim Sancağı İdari, İktisadi ve Sosyal Hayat*, Kripto Yayınları, Ankara 2011.

_____, *XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Dersim Sancağı (İdarî, İktisadî ve Sosyal Hayat)*, Çağ Ofset Matbaacılık, Elazığ 1999.